

FROMBORK FRAUENBURG

powiat Braniewo komornictwo Frombork
warownia katedralna

© Studio Wydawnicze Arta
www.arta.olsztyn.pl

Widok na warowny zespół katedralny od strony Zalewu Wiślanego

Plan sytuacyjny Fromborka sprzed 1945 r.

Warownia katedralna we Fromborku nie jest zamkiem, ale od początku ta wspaniała budowla powstawała jako potężny zespół obronny, w dokumentach źródłowych nazwany „Castrum Dominae Nostra” (*Zamek Naszej Pani*). Z racji usytuowania, rozbudowanego systemu murów obronnych, wież i baszt, inkastelizowana katedra we Fromborku związana była z systemem obronnym państwa krzyżackiego. Warownia katedralna jest jedynym tak dobrze zachowanym zabytkiem tego typu w Europie. Wiąże się z tym miejscem także postać Mikołaja Kopernika, który tu mieszkał i pracował od roku 1510 do swojej śmierci w 1543 roku. To głównie we Fromborku prowadził obserwacje nieba i napisał swoje największe, rewolucyjne dzieło „O obrotach sfer niebieskich”.

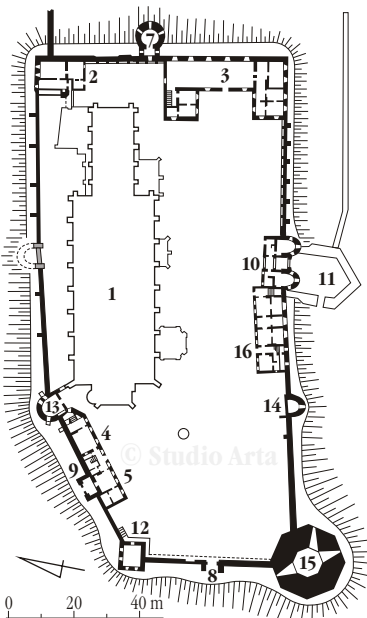
W 1243 roku, jeszcze w trakcie podboju Prus przez Krzyżaków, legat papieski Wilhelm z Modeny dokonał podziału administracyjnego zdobywanego terytorium na cztery diecezje: chełmińską, pomezzańską, warmińską i sambijską. Diecezja warmińska objęła największą, środkową część powstającego państwa zakonnego, jej granice od zachodu wyznaczał Elbląg, jezioro Drużno i górny bieg rzeki Pasłęki, od północy i wschodu bieg Pregoty, a od południa i wschodu granica prusko-mazowiecka. Biskup każdej diecezji otrzymał 1/3 jej terytorium na swoje uposażenie (sprawował tutaj także władzę świecką), z którego musiał wydzielić kolejną 1/3 na uposażenie kapituły. Na biskupie uposażenie, czyli dominium, wybrano środkową część diecezji, którą od zamieszkującego tu pruskiego plemienia Warmów nazwano Warmią.

Widok na wzgórze katedralne ze średniowiecznej Wieży Wodnej (od północy)

Pierwszym biskupem diecezji warmińskiej w 1250 roku został Anzelm, członek Zakonu Krzyżackiego. Biskup Anzelm początkowo ustanowił stolicę biskupstwa w Braniewie, gdzie w 1260 roku zbudował pierwszą, drewnianą katedrę i powołał kapitułę katedralną, w skład której weszło 16 kanoników. Jednak po

Wschodnia ściana warowni, po lewej Pałac Biskupi, w głębi kapitułarz

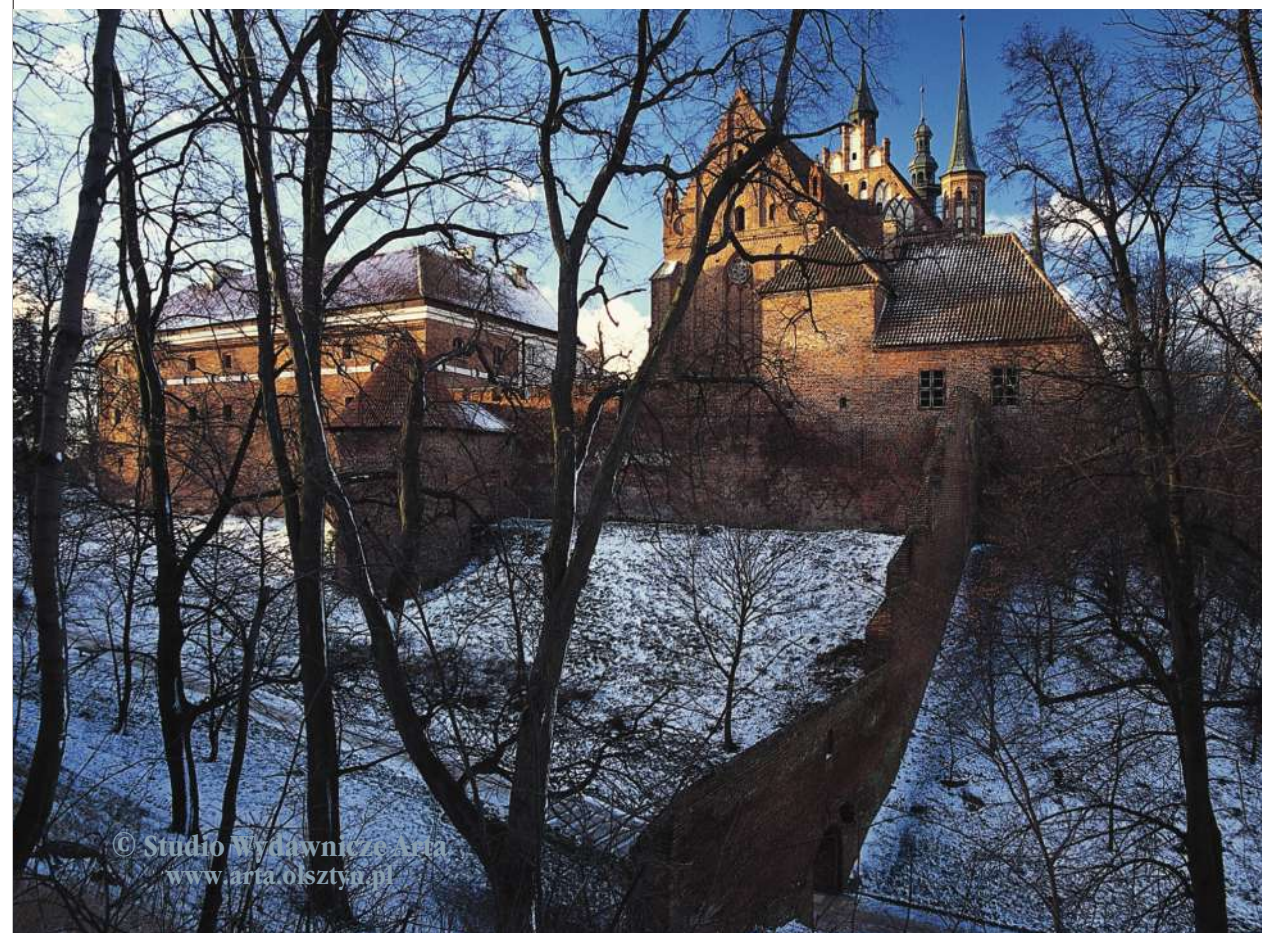

Rzut poziomy warownego zespołu katedralnego

1 – kościół katedralny, **2** – kapitułarz, **3** – Pałac Biskupi, **4** – Kustodia (dom kustosa), **5** – Kuria NMP, **6** – nowa wikarówka, **7** – basteja wschodnia, **8** – brama zachodnia, **9** – furta północna, **10** – brama południowa, **11** – pozostałości barbakanu, **12** – Wieża Kopernika, **13** – Baszta Kustodii, **14** – Baszta Prochowa, **15** – Wieża Radziejowskiego, **16** – Wikariat

zniszczeniu tamtejszego zamku i katedry przez Prusów, następca Anzelma, biskup Henryk Fleming, około 1278 roku postanowił wznieść katedrę – najważniejszą świątynię diecezji – w dogodniejszym i bardziej obronnym miejscu. Wybór padł na odległą o 10 km na zachód pruską osadę, położoną na skraju wysokiego wzniesienia opadającego stromymi stokami w stronę Zalewu Wiślanego. Od poświęcenia katedry Najświętszej Marii Pannie, osadę nazwano Frauenburg – *Zamek / Gród Pani*. Miasto ulokowano od strony Zalewu, u podnóża wzgórza katedralnego, prawa miejskie osada otrzymała już około 1278 roku, przywilej odnowiono w 1320 roku.

Około roku 1288 biskup Henryk Fleming przeniósł z Braniewa do Fromborka także kapitułę katedralną i stolicę diecezji warmińskiej. Głównym zadaniem kapituły było dbanie o katedrę, organizowanie i nadzorowanie liturgii. Kapituła pełniła również ważną rolę kolegium doradczego biskupa, a po jego śmierci rządziła diecezją do czasu dokonania przez siebie wyboru nowego biskupa. Kapituła katedralna zarzą-

Widok na wzgórze katedralne od północnego wschodu

dzała także – jako pan feudalny – przyznaniem jej terytorium, które podzielono na trzy komornictwa. Kanonicy dbali o rozwój gospodarki lokując wsie, budując zamki, kościoły, młyny, tartaki i karczmy. Katedra we Fromborku od początku chroniona była przez obwarowania, początkowo ziemne, wkrótce całość założenia obwiedziono murem obronnym z basztami, wieżami i gankami obronnymi, i otoczono su-

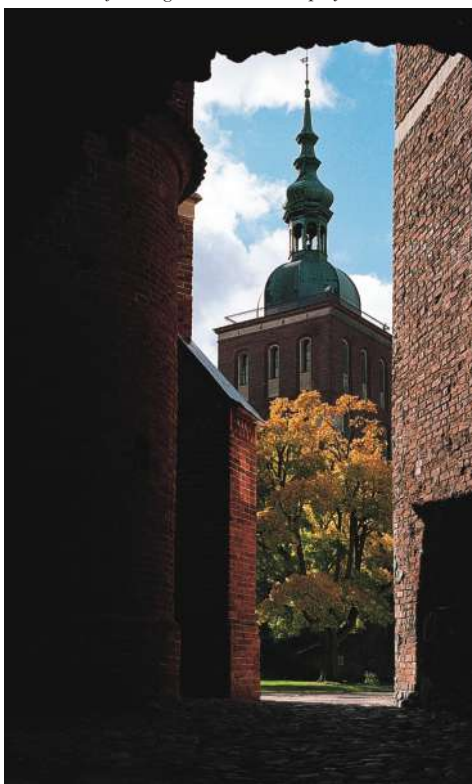

© Studio Wydawnicze Arta
www.arta.olsztyn.pl

Południowy mur obronny, widok od południowego zachodu

© Studio Arta

Wieża Radziejowskiego, widok z zaułka przy Baszcie Kustodii

chą fosą. W obrębie murów wzniesiono kapitułarz, szkołę i domy dla kanoników. Nieco później poza obrębem warowni wyznaczono parcele, na których wybudowano wygodniejsze domy dla kanoników, tzw. kanonie, otoczone ogrodami. Kanonicy mieszkali w kanoniach zewnętrznych, a jedynie podczas zagrożenia przenosili się do domów w obrębie warowni. Układ przestrzenny całego założenia kształtował się głównie w XIV stuleciu, ale system obronny rozbudowywano i modernizowano do początków wieku XVII. Całe założenie od początku było przemyślanym, kompleksowym przedsięwzięciem o wielkich walorach artystycznych, funkcjonalnych i obronnych. Za czasów Kopernika warownia fromborska była prawdzi-

wą twierdzą, chronioną murami, basztami, fosą i wieżami bramnymi z mostami zwodzonymi. Całe to założenie z niewielkimi zmianami przetrwało do 1945 roku, a odrestaurowane po zniszczeniach wojennych, ponownie zachwyca pięknem architektury i miejsca.

Pierwsza, drewniana katedra, chroniona przez obwarowania drewniano-ziemne pruskiego grodu, wzniesiona została około 1278 roku. Wznoszenie murowanej świątyni na jej miejscu rozpoczęto około 1329 roku

© Studio Wydawnicze Arta
www.arta.olsztyn.pl

Warowny zespół katedralny we Fromborku – widok z Wieży Radziejowskiego

staraniem biskupa Henryka Wogenapa. Budowę prowadzono ze wschodu na zachód: najpierw wzniesiono prezbiterium katedry (zachowana tablica z datą konsekracji: 1342), potem – wydłużony z powodu liczby ołtarzy kanonickich – korpus, na końcu całość przesklepiono. Budowę ukończono w 1388 roku (datę podaje napis w kruchcie). Znakomita gotycka architektura katedry fromborskiej zachwyca harmonią proporcji i detalem architektonicznym: koronkowymi szczytami, narożnymi wieżyczkami, pię-